

tettek benne aggodalmat az egyre romló katonai helyzetben. A Vörös Hadsereg gyors előrenyomulása láttán a bíboros kétségbe vonta a ki-telepítés hasznosságát, és szorgalmazta Budapest és Esztergom nyílt várossá nyilvánítását.

November 8-án, a Hegyeshalom felé tartó halálmenetek útnak indítása után (lásd a 26. fejezetet) a bíboros tiltakozott a zsidókkal való bánásmód ellen, követelte élethez való joguk tiszteletben tartását, és Szálasi emlékezetébe idézte a Sztójay-kormánynak a deportálások felfüggesztésére tett ígéreteit. Nem sokkal ezután Ravasz püspök beadványt terjesztett elő, melyben öt kívánságot sorolt fel: Budapestet nyilvánítsák nyílt várossá; vessék el a város kiűritésének tervét; a zsidók kezelésében alkalmazzanak humánus eszközöket; vessenek véget a deportálásoknak; kezeskedjenek a zsidók életéért. Szálasi válaszáat Szöllösi Jenő miniszterelnök-helyettes adta át november 24-én. Közölte az egyházi vezetőkkel, hogy Szálasi ígéreteket kapott Hitlertől a budapesti hidak és közművek épségben hagyására. Tudatta továbbá, hogy a zsidókat elkülönítik, és a munkaszolgálatosokat (köztük az összes ép zsidó férfit és nőt) a német határ közelébe viszik, „hogy orosz megszállás esetén ne állhassanak bosszút a magyarokron”.

Ravasz püspök, akit nem elégített ki a kormány válasza, november 26-án a Svéd Vöröskereszt képviselője, Valdemar Langlet révén kapcsolatba lépett Serédi bíborossal, és javasolta, hogy egy, a három egyház vezetőiből álló küldöttség keresse fel Szálasi. A bíboros, aki ez idő tájt már nagyon beteg volt, haszontalannak ítélvén, elutasította ezt a gondolatot. (Hasonló választ adott korábban a Zsidó Tanács vezetőinek, akik november 14-én táviratban kérték fel közbelépésre, mivel a zsidók összefogódása és deportálása, a fennálló megállapodások semmibevételével, nemtől és egészségi állapottól függetlenül állandósult.) Miután a bíboros vonakodott az együttműködéstől, a református és az evangélikus egyház püspökei emlékiratot nyújtottak be Szálásinak. Ebben a december 1-jén kelt dokumentumban kinyilvánították, hogy a zsidókkal való „bánásmód megcsúfolja Istennek azt az örök törvényét, amely még az ellenséggel szemben is emberséges bánásmódra kötelez, és nemzetünk fejére idézi az igazságos Isten haragját”⁶⁸.

Miközben az egyházi vezetők a nyilas vezéreknél történő közvetlen tiltakozásokkal próbálták enyhíteni a zsidók helyzetén, néhány pap aktív szerepet vállalt a zsidó életek mentésében. Köztük a legaktívabbak az átérték támogatására létrehozott egyházi intézményekkel kapcsolatban állók voltak.